

3. Мариуполь и его окрестности : отчет об учебных экскурсиях Мариупольской Александровской гимназии / [сост. О.Петрашевский]. – Мариуполь : Типография А.А.Франтова, 1892. – 461 с.
4. Отчет о состоянии Мариупольской Александровской гимназии за 1893 гражданский год. – Мариуполь : Типо-литография А.А.Франтова, 1894. – 77 с.
5. Отчет о состоянии Мариупольской Александровской гимназии за 1901 гражданский год. – Мариуполь : Типография Э.И.Голдрин, 1902. – 99 с.
6. Отчет о состоянии Мариупольской Александровской гимназии за 1904 гражданский год. – Мариуполь : Типография Э.И.Гольдрин, 1904. – 81 с.
7. Отчет о состоянии Мариупольской Мариинской женской гимназии за 1893 гражданский год. – Мариуполь : Типо-литография А.А.Франтова, 1894. – 77 с.
8. Отчет о состоянии Мариупольской Мариинской женской гимназии за 1904 гражданский год. – Мариуполь : Типография Э.И.Гольдрин, 1905. – 59 с.
9. Фатальчук С.Д. Становлення та розвиток гімназійної освіти Східноукраїнського регіону (друга половина XIX – початок XX століття) : монографія / С.Д.Фатальчук – Слов'янськ : Видавець Маторин Б.І., 2010. – 206 с.

Анотація

У статті розглядається питання аналізу процесу започаткування і становлення перших гімназійних закладів Маріуполя другої половини XIX століття. З'ясовується роль і значення організаторської діяльності Феоктиста Хартахаєва у цій справі.

Аннотация

В статье рассматривается вопрос анализа процесса основания и становления первых гимназических заведений Мариуполя второй половины XIX столетия. Выясняется роль и значение организаторской деятельности Феоктиста Хартахаева в этом деле.

Summary

In article the question of the analysis of process of the basis and development of the first classical secondary schools of Mariupol in the second half of XIX century is considered. The role and value of organizing activity of Feoktist Khartakhay in this business is found out.

Ключові слова: народна просвіта, Маріупольська чоловіча гімназія, Маріупольська жіноча гімназія, Феоктист Хартахай.

Ключевые слова: народное просвещение, Мариупольская мужская гимназия, Мариупольская женская гимназия, Феоктист Хартахай.

Key words: national education, Mariupol classical secondary school for man, Mariupol classical secondary school for woman, Feoktist Khartakhay.

Подано до редакції 13.02.2012.

Рекомендовано до друку докт.пед.наук, проф. Кучерявим О.Г.

УДК 371.1(12)+3.32(327)

©2012

Чернишова Н.О.

МУЛЬТИКУЛЬТУРНИЙ КОНЦЕПТ І ЄВРОПЕЙСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК АКсіОЛОГІЧНІ СКЛАДОВІ ПОЛЬСЬКОГО ВИХОВНОГО ІДЕАЛУ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Політика мультикультурності та європейської ідентичності відіграє важливу роль в сучасній об'єднаній Європі, однак під час економічної кризи Європейському Союзу довелося зіткнутися з таким явищем як занепад європейських цінностей, який не міг не вплинути на розвиток педагогічної культури в освітньому процесі окремих країн-членів європростору. Слід зауважити, що в цей час активізувався розвиток педагогіки культури молодого члена Євросоюзу – Польщі. Отже, процес "мультикультурності", від якого нині певною мірою відсторонюється Європа, переосмислюється польським етносом. Культурний релятивізм відбивається і на формуванні польського виховного ідеалу та відображається на особистості сучасного вчителя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Існуюча джерельна база з питань етноаксіології відзеркалена у роботах польських дослідників Б.Навровичинського, Б.Суходольського, С.Шумана, Ф.Знанецького, В.Оконя, які розглядали зв'язок особистості з об'єктивними цінностями культури, їхню інтеріоризацію – і як наслідок – збагачення духовного світу. Вчені стверджували, що людина всотує в себе цінності культури, в якій вони виховуються, а носіями останньої виступає мова, звичаї, система знань, наука, література та мистецтво. Разом з тим приєднання до будь-якої спільноти передбачає зіткнення культур. Отже, в своїх дослідженнях вчені прагнули дати відповідь на питання: яким чином мультикультурний концепт пов'язаний з процесами, що зараз відбуваються у сучасній Європі? До вивчення європейської ідентичності, мультикультурності звертались М.Кастельс, С.Хантінгтон, К.Котловський, К.Денек, С.Драгоєвич. На базі останніх наукових досліджень доцільно говорити про створення сучасної моделі європейського виховного ідеалу, яка розглянута у статті на прикладі західного сусіда України – Польщі, де

педагогічні метаморфози виглядають досить виразно. Ця проблема потребує більш детального розкриття з боку вітчизняної наукової думки й публіцистики, оскільки навіть через значну актуальність є недостатньо розробленою.

Формулювання цілей статті... Мета даної статті полягала в обґрунтуванні актуальності пошуку нової культурної ідентичності Польщі та ролі в цьому процесі вчителя. Особлива увага акцентувалася на двох найважливіших аксіологічних складових польського виховного ідеалу – мультикультурного концепту та європейської ідентичності.

Виклад основного матеріалу дослідження... Виховний ідеал, запропонований сучасними польськими педагогами, складається з наступних чинників: багатство внутрішнього світу; гармонійний розвиток фізичних і духовних потреб; ієрархія цінностей, що спрямовують життя людини не лише на досягнення добробуту, а й на формування моральних та естетичних інтересів; вміння керуватися гуманістичними мотивами в особистому та суспільному житті; особистісна реакція на проблеми довілля, держави, інших людей і всього людства; здатність діяти заради спільної мети; вміння відмовитись від особистих інтересів на користь суспільних, однак це не означає позбавлення прав на задоволення власних потреб та індивідуальний розвиток; активність, креативне ставлення до дійсності, праці і власного життя; прагнення успіху, основаного на високій кваліфікації та ініціативності; раціональність мислення, критичне ставлення до явищ суспільного життя. Вже в середині 1990-х років Міністерством освіти Польщі був виданий документ “Головні напрями вдосконалення системи освіти в Польщі”, в якому конкретизувалися мета і завдання школи, що виходили з нової парадигми освіти та враховували суспільні можливості й потреби початку XXI століття. Саме тоді в польському періодичному виданні була опублікована стаття науковців університету ім. А.Міцкевича в Познані В.Стриковського та Л.Гаврецького стосовно ідеалу вчителя нового століття. “Сучасний вчитель мусить бути для своїх учнів передусім провідником, який допомагає віднайти себе у цьому багатому та складному світі” [9, с. 7], – зазначають автори і водночас доходять висновку, що образ “вчителя-вихователя” такий популярний у XX столітті зазнає трансформації – тепер він змінився на “вчителя-творця”. На думку вчених, хороший вчитель має бути не тільки добре педагогічно підготовлений до свого предмету і знати психологію дитини так, як лікар знається на анатомії, але й бути кимсь, мати щось індивідуальне, неповторне. Це ствердження підтримує і сучасний вітчизняний педагог О.Г.Кучерявий, який зазначає, що вчитель мусить спонукати учня заглянути в себе, зробити висновки оцінного характеру про свої знання, уміння та якості. “Формування оцінних суджень у дітей відбувається в тісному взаємозв’язку з розвитком таких психологічних механізмів, як заразливість, наслідування, уподібнення та ін., що обумовлює ефект розвитку “власної лінії поведінки”. Це і є найважливішим механізмом переносу “умінь” на себе, вибору альтернативи власної моделі поступальної діяльності” [4, с. 78].

Видатний польський педагог В.Оконь назвав найважливішим чинник, що впливає на авторитет вчителя – його інтелектуально-культурний рівень. Спілкування педагога з учнями мусить бути сповнено мудрості, а його знання – “пов’язані з особистими переконаннями, узгоджені з його поглядами на світ і його вчинками” [7, с. 374].

Процес формування творчої особистості вчителя відбувається у контексті загальнолюдських цінностей, які стають ключовою темою виховання молоді. Саме вони виконують роль загальних орієнтирів, коли особистість постає перед вибором, а також перетворюють освітній процес в особисто орієнтовану систему, підґрунтям якої виступають цінності об’єднаної Європи – демократія, індивідуальний розвиток, свобода і права особистості, гуманні стосунки, толерантність, і нарешті, європейська ідентичність та мультикультурність. Полемічний період, що тривав у Польщі протягом півстоліття, завершився перемогою аксіологічної спрямованості освітнього процесу. Звернення польських педагогів до загальнолюдських цінностей, пріоритет яких у вихованні призвів до характерного зміщення в ієрархії класичних цінностей-цілей. Протягом багатьох років польська освіта була зорієнтована, в першу чергу, на знання, а вміння були на другому плані. Нині першу позицію ієрархії цінностей займають стосунки, потім – вміння і нарешті – знання. В доповіді Комітета експертів “Освіта – національний пріоритет” зазначається, що це є соціальне замовлення, адже стосунки характеризують якості людей, які відрізняються відкритістю, креативністю, здатністю до безперервної самоосвіти та інтелектуальної автономії. Сьогодні існує попит на людей творчих та ініціативних, здатних на самостійне мислення та співпрацю у глобальному масштабі. Саме таким і має бути сучасний вчитель. Як зазначає В. Стриковський, “суттєвого значення набирає вміння нового “вчителя-творця” аналізувати та інтерпретувати подані факти, навчити учнів завжди мати свою точку зору на ситуацію і брати активну участь у будь-яких обговорюваннях” [9, с. 6]. Таким чином під час цих дискусій учитель так чи інакше змушує учнів проявляти толерантність, демократичність, без чого нині неможливо уявити суспільство об’єднаної Європи.

Європейська ідентичність – ключовий момент, який дозволяє громадянам країн ЄС відчувати себе частиною єдиного цілого не лише через історичні факти або географічне розташування. Передусім Європу об’єднують спільні демократичні цінності, на яких виховуються ще в школі – і це завдання сучасного “вчителя-творця”. М.Кастельс під ідентичністю розуміє “процес конструювання індивідуального значення на основі будь-якої культурної ознаки або зв’язаного набору культурних ознак, яким надається перевага над іншими джерелами індивідуального значення [3, с. 77.]”. Таким чином М.Кастельс стверджує домінування в сучасному суспільстві культурної ідентичності над іншими її видами. Натомість Г.Міненков переконаний, що ідея усталеного європейського ідеалу, уявлення стосовно того, що ідея Європи завжди була пов’язана з цінностями свободи,

демократії і автономії, ідеєю так званого європейського дух або єдності та безперервності європейської традиції нині потребує переосмислення. “Історія свідчить, що європейська ідея є більше продуктом конфлікту, ніж згоди” [5]. Між іншим, сам концепт європейської ідентичності було офіційно введено на Копенгагенському саміті ЄС ще у 1973 році в контексті загострення у той час кризи світового порядку. Це дає підстави для проведення паралелей з сьогоденням, адже в Євросоюзі надто активно заговорили про європейську ідентичність. Голова комісії ЮНЕСКО з питань освіти Жак Делор зазначав: “Наші сучасники потерпають від запаморочення, розриваючись між процесом глобалізації, прояви якого вони спостерігають і часто підтримують, і пошуками своїх коренів, опори в минулому, належності до тієї чи іншої спільноти. Освіта має зайнятися цією проблемою, оскільки більш, ніж будь-коли, вона є учасником процесу зародження нової всесвітньої спільноти і виявилася в самому центрі проблем, пов’язаних з розвитком особистості й різноманітних спільнот” [6, с. 1]. Ці обставини ставлять ряд запитань перед сферою освіти. Наприклад, в який спосіб можна активізувати в суспільстві дух толерантності? Які стратегії можуть стати корисними для педагогічної практики? Якою мусить бути в цьому роль вчителя?

Мультикультурна освіта все ширше охоплює й соціокультурні цілі сучасної освіти Польщі. Чим більше особливостей різних культур буде знати учнівська молодь та студенти, тим більше вони будуть розуміти вчинки та погляди представників цих культур. Це і є шлях до утвердження толерантності в суспільстві, поваги до інших і визнання їх права на власну ідентифікацію на засадах загальнолюдських цінностей. До речі, Рада Європи ще в 1970-х роках прийняла стратегію мультикультуралізму і мультикультурної педагогіки. На превеликий жаль, вже на початку XXI століття “новоприбулі європейці” не так активно бажають опанувати мову, знайомитися з культурою Європи, іноді навіть нехтують суспільними інститутами, віддаючи перевагу варитися у власному середовищі” [6, с. 2]. За цих умов толерантність, яка є однією із головних постулатів сучасного європейського суспільства, виявилася під загрозою вичерпати себе, зіткнувшись з небажанням мігрантів приймати європейські правила. У британському термінологічному довіднику з культурних досліджень можна знайти наступне визначення поняття мультикультурності – визначення суспільства як такого, що вміщує численні відмінні, але взаємопов’язані культурні традиції і практики, які часто асоціюються з різними етнічними компонентами цього суспільства. “Мультикультурне виховання – навчання різноманітності культур, виховання поваги та почуття гідності у представників всіх культур, не дивлячись на расове або етнічне походження сприйняття взаємозв’язку та взаємовпливу загальнолюдського та загальнонаціонального компонентів культури у широкому значенні” [2]. Навчитися жити разом — це насамперед пошук шляху до консолідації нації. За визначенням відомого чеського дослідника М.Гроха, на процес консолідації впливають як об’єктивні показники (економічні, політичні, мовні, культурні, релігійні, географічні, історичні), так і їх суб’єктивні відображення в колективній свідомості. Особливо важливими є три складові: 1) історична пам’ять про спільне минуле, що трактується як “доля спільноти”; 2) насиченість та інтенсивність мовних і культурних зв’язків; 3) соціальна рівність всіх членів групи, організованих у громадянське суспільство.

Як зазначає дослідник Б.Страт, сьогодні необхідна нова Європа як посередник і будівельник мостів у глобальному світі, як посередник, який спирається на готовність слухати інші уявлення і сприяти діалогу між ними. “Гасла типу “культурне різноманіття” чи “єдність у різноманітті” набувають не лише європейського, але й глобального виміру” [1]. Нове тисячоліття потребує нової концептуальної топографії – менш європоцентричної та більш глобальної – мультикультурної.

Джерелом освітніх цінностей польськими вченими-аксіологами визнані поняття, що являють собою екзистенціальні особливості буття і є неодмінними складовими моделі виховного ідеалу Польщі. Це любов, гуманізм, демократія, плюралізм, солідарність, праця, свобода, рівність, справедливість, сумлінність, доброзичливість, порядність, автономія, відповідальність кожного за самого себе та інших людей, прагнення миру, європейська ідентичність та мультикультурність. Отже, найважливіше завдання “вчителя-творця” аксіологі вбачають в тому, щоби він допомагав учням осмислити та вибудувати власну, партикулярну систему цінностей згідно з об’єктивно існуючою, абсолютною. Знаний польський дидакт Ю.Пултужицький стверджував, що саме з цілей, сформульованих на основі цінностей починається свідомо організована освіта, “цілі освіти зможуть ефективно виконувати свої функції тоді, коли вони будуть загальноприйнятими та вони мусять бути точні, логічно вибудовані, а перш за все здійсними” [8, с. 50].

Висновки... Таким чином, розглянута модель польського виховного ідеалу з акцентуаціями на мультикультурному концепті та європейської ідентичності дає підстави стверджувати, що роль творчої особистості вчителя у вихованні нового європейського покоління є суттєвою. Трансформація “вчителя-вихователя” у “вчителя-творця”, який не просто знає, а ще й вміє і тим запалює жагу учня до навчання, відбувалась під час євроінтеграції Польщі, однак ще не завершилась. *Перспективами подальшого розвитку* є продовження наукової дискусії в колі педагогів та аксіологів стосовно “євро-польського” виховного ідеалу в умовах нової європейської кризи.

Література

1. Бодрийар Ж.В. Тени Тысячелетия, или Приостановка Года 2000 [Електронний ресурс] URL:<http://anthropologia.spbu.ru/ru/texts/ baudrill/shmill.html> (дата звернення: 6.02.2012).

2. Гриценко О.А., Гончаренко Н.К., Мягка Є.А. Державна політика щодо культурного різноманіття та етнічних меншин : порівняльний аналіз вітчизняних та зарубіжних підходів [Електронний ресурс] URL:http://www.culturalstudies.in.ua/zv_2005_1_9.php (дата звернення: 15.03.2012).
3. Кастельс М. Інформаційна епоха: економіка, общество и культура. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.
4. Кучерявий О.Г. Педагогіка: особистісно-розвивальні аспекти. – К.: Наукова думка, 2011. – 463 с.
5. Миненков Г. Европейская идентичность как горизонт белорусского воображения [Електронний ресурс] URL:<http://old.belintellectuals.eu/community/community.php?id=54> (дата звернення: 13.03.2012).
6. Ткаченко В. Криза мультикультуралізму й проблеми єдиного освітнього поля // День. – 2011. – № 126. – С.1-2.
7. Okon Wincenty. Wprowadzenie do dydaktyki ogolnej. – Warszawa, 1998. – 432s.
8. Polturzycki J. Powrot do wartosci i rekonstrukcja celow ksztalcenia // Wokol szkoly sredniej. Syntezy i refleksje. – Torun, 1997. – 385 s.
9. Strykowski Wacław, Gawrecki Lechosław. O nowoczesnym kształceniu nauczycieli//Nowosci oswiaty. – 1992. – №2. – S. 6-7.

Анотація

У статті розглядається проблема втілення у виховний процес молоді двох важливих аксіологічних складових польського виховного ідеалу – мультикультурного концепту та європейської ідентичності. У зв'язку з входженням Польщі до об'єднаної Європи ієрархія цінностей зазнала метаморфоз, які можуть служити предметом дослідження у подальших наукових розробках.

Аннотация

В статье рассматривается проблема внедрения в воспитательный процесс молодежи двух важных аксиологических составляющих польского воспитательного идеала – мультикультурного концепта и европейской идентичности. В связи с вхождением Польши в объединенную Европу иерархия ценностей претерпела метаморфозы, которые могут служить предметом исследования в дальнейших научных разработках.

Summary

The article focuses on proving of implementation in the educational process of young people of two important components of the Polish educational axiological ideal – the concept of a multicultural and European identity. In connection with the entry of Poland into a united Europe has undergone a metamorphosis of the hierarchy of values that can serve as a subject for further research in scientific investigation.

Ключові слова: виховний ідеал, учитель-творець, мультикультурний концепт, європейська ідентичність, аксіологія.

Ключевые слова: воспитательный идеал, учитель-творец, мультикультурный концепт, европейская идентичность, аксиология.

Key words: educational ideal, the teacher-creator, the concept of a multicultural, European identity, axiology.

Подано до редакції 20.03.2012.

Рекомендовано до друку канд.пед.наук, доц. Шокотко Т.В.

УДК 37.02

©2012

Чорний В.В.

ДИДАКТИКО-МЕТОДИЧНА СИСТЕМА В.Ф. ШАТАЛОВА

Постановка проблеми у загальному вигляді... Віктор Федорович Шаталов – педагог-новатор, народний учитель СРСР, почесний доктор НАПН України, Заслужений учитель УРСР, Заслужений учитель України, який і в рік свого 85-річчя (2012 р.) продовжує бути взірцем активності в педагогічній справі.

Народився в 1927 році, закінчив Донецький педагогічний інститут, викладачем математики і директором, учасник Великої Вітчизняної війни.

У 1987 році вчитель В.Шаталов став завідувачем Донецької лабораторії проблем інтенсифікації навчально-виховного процесу, яка в ті роки була в структурі НДІ змісту і методів навчання Академії педагогічних наук СРСР.

Ще в радянські часи В.Шаталов став відомим як автор системи навчання з використанням опорних сигналів, яка стала популярною в багатьох країнах світу. Наприклад, в Китаї її з успіхом застосовують не лише в школі, але і в професійних та військових училищах.

В.Шаталов актуалізував і розвинув установлені наукою закономірності, які раніше не були предметом розгляду педагогіки. На педагогічну тему ним написано більше, ніж 40 книг, багато з яких перекладено на китайську, угорську, литовську, туркменську, білоруську та інші мови.

Педагогіка подарувала світу багато великих учених. Одним з таких, по праву вважається Віктор Федорович Шаталов – педагог-новатор із Донецька. Його система інтенсифікації навчання має успіх не лише в Україні, але й у всьому світі. Вона розрахована на дітей усіх рівнів актуального розвитку і, зокрема, опора на неї вчителя може вивести “двієчника” з його звичного стану – стану невдахи. На думку Шаталова, немає нездібних дітей, а є погані педагоги. Своїм прикладом він довів цю тезу.

На початку ХХІ століття існує реальний запит загальноосвітньої школи на дидактичні та методичні системи, які, з одного боку, мають високі розвивальні потенціали, а з другого – сприяють оновленню змісту освіти